

Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia

Treball de Fi de Grau

Títol: Racionalitat, emocions i normes socials; quins factors expliquen el vot de la classe treballadora per l'extrema dreta en l'actualitat, racionals o emocionals?

Autor/a: Joan Algaba Pi

Tutor/a: Jordi Tena Sánchez

Data: 28/05/2020

Grau en: Sociologia

ÍNDEX

1. Introducció	1
2. Marc Teòric	2
3. Metodologia	5
4. VOX com a partit d'extrema dreta	6
5. El vot de protesta com a vot racional	11
6. L'impacte de les emocions en el vot	14
7. El vot a VOX.....	17
8. Conclusions	20
9. Referències bibliogràfiques.....	23

1. Introducció

La pròpia acció es constitueix, en part, per les emocions que venen dotades per una forta motivació (Elster, 2009). Segons el mateix autor, la majoria de les eleccions que realitzem les prenem amb base a alguna emoció que s'expressa com a dominant. L'objectiu d'aquest Treball de Fi de Grau és analitzar com es relacionen els conceptes de racionalitat i emocions que proposen diferents autors per veure com aquests han condicionat l'actual auge de la extrema dreta.

En l'actualitat Europa compta amb una gran quantitat de formacions d'extrema dreta que han aconseguit representació parlamentària en gairebé tots els països europeus, han aconseguit formar part d'alguns governs i fins i tot els lideren. Representa un xoc que actualment aquesta es vegi tant representada en els diferents sistemes parlamentaris dels països europeus. Segons Franco Delle (2019), la capacitat de capitalitzar el descontentament i de canalitzar la decepció amb els partits polítics tradicionals ha portat a qualificar a aquest fenomen com a mena de conseqüència espontània fruit del context polític. És a dir, per a molts la ultradreta no era més que un beneficiari casual del vot de protesta que s'esvairia quan els vells partits majoritaris es recuperessin i tornessin a articular demandes de la societat.

El que m'ha portat a la realització del següent treball té a veure amb el caràcter aparentment irracional que té el vot a la ultradreta per part d'un sector de la població. Des d'aquest punt de vista els suports electorals dels grups ultradretans tenen poc a veure amb una decisió racional, en el sentit més clàssic del terme. Aquí és on ve el plantejament del treball, és a dir, com, per exemple, podem entendre que un sector de la classe treballadora, possiblement aturada i amb unes condicions de vida bastant humils, decideixen donar

suport a un partit ultradretà que el que finalment planteja és la flexibilització del mercat de treball i per tant la creació d'unes condicions més desfavorables per la classe treballadora? En aquest sentit poden les emocions explicar o donar-nos una resposta a aquest fet?. La pregunta que tractarà de resoldre aquest Treball de Fi de Grau és quin dels dos conceptes pot resoldre la resposta anterior, és a dir, la decisió de votar a la ultradreta per part de la classe treballadora té un factor racional o emocional?

2. Marc Teòric

El principi bàsic pel qual la teoria de l'elecció racional es manté és pel denominat individualisme metodològic, el qual seria la doctrina o mètode pel qual s'intenta donar una explicació als fenòmens socials a través de la teoria de l'elecció racional. El que sosté aquesta doctrina és la comprensió de les accions socials, les seves estructures i els seus canvis a partir de la explicació dels components individuals. Més concretament es refereix a la importància de les interaccions de les decisions dels individus intencionals amb informació que els permet definir estratègies òptimes en un context de competència, el qual permet l'esdevenir social (Elster, 2010). L'autor ens diu que:

"Per individualisme metodològic entenc la doctrina que tots els fenòmens socials (el seu estructura i el seu canvi) només són en principi explicables en termes d'individus (els seus propietats, els seus objectius i creences). Aquesta doctrina no és incompatible amb cap dels següents enunciats veritables: a) Els individus tenen sovint objectius que afecten el benestar d'altres individus. b) Sovint tenen creences relatives a entitats supraindividusals que no són reductibles a creences relatives a individus (...). c) Moltes de les propietats dels individus, com la de ser 'poderosos', són irreductiblement relacionals, de manera que una descripció exacta d'un individu pot exigir una referència a altres individus "(Elster 1984: 22).

D'aquesta manera afirma que el fet social s'explica per aquelles propietats que tenen els individus com les seves metes, les seves creences i les seves accions. De la mateixa manera Elster s'oposa als reduccionismes i determinismes de la sociologia funcionalista i de el marxisme funcionalista relacionats en la teleologia objectiva (processos guiats o determinats per l'estructura o la classe dominant amb un propòsit sense un subjecte intencional) i en la telenomania (conducta social explicada en termes adaptatius en processos de selecció natural sense actor proponent).

Retornant a l'individualisme metodològic, d'aquest n'existeixen diverses varietats, tot i que el que defensa Elster no té gaire a veure amb el que van proposar els primers economicistes austríacs el qual es caracteritzava per la racionalització d'un gran conjunt d'actors socials que economitzen al límit l'elecció i per tant no relacionaven altres fets que poguessin condicionar la conducta de l'elecció, tant sols es centraven en aquells que poguessin maximitzar el benefici dels agents i en les propietats dels individus. Aquesta versió que proposava Elster per l'individualisme metodològic va ser nomenat per alguns com a "individualisme estructural" (Hedström i Bearman, 2009:4 i 8; Manzo, 2010), i es que aquest, a diferència de l'atomisme, admet que les relacions entre els individus també són explicatives, és a dir, no es fixa solament en les propietats individuals d'aquests. Una altra característica d'aquest individualisme estructural és que els fenòmens macrosocials ja existents que poden haver estat causats per determinades configuracions d'accions individuals agregades influeixen sobre el que Elster posa més èmfasi a mesura que evoluciona el seu treball, és a dir, en les oportunitats, desitjos i creences posteriors al fenomen. Tot i que aquest individualisme estructural proposa que aquests fenòmens socials es poden explicar a partir de no només les propietats dels individus, no significa que aquestes no puguin explicar un fenomen macrosocial.

Podem dir, doncs, que la teoria de l'elecció racional parteix del principi en que un individu té diverses opcions per escollir, escollint la que li produeixi un major benefici a un menor cost, tenint en compte diversos elements. Els elements a tindre en compte serien quines altres opcions o alternatives es presenten a l'individu i quines d'aquestes són les més raonables, quines són les conseqüències i quines son les causes de cada una d'aquestes alternatives. Vist des d'un punt de vista més gràfic, s'entendria millor observant una piràmide jeràrquica, on l'individu col·locaria les seves opcions en base les seves necessitats, és a dir, col·locaria la opció més vàlida dalt de la piràmide mentre que les altres anirien en llocs inferiors.

3. Metodologia

Per realitzar el següent treball utilitzaré el mètode de la revisió bibliogràfica narrativa, en altres paraules, tractaré de contestar la pregunta d'investigació a través de la cerca de diverses fonts relacionades amb el tema d'estudi. L'objectiu tractarà d'analitzar i identificar diferents coneixements sobre un tema específic. Partint sobre la teoria del que Jon Elster entén per elecció racional, complementaré la informació amb diversos autors de diversos camps de coneixement.

Primerament tractaré de definir conceptes clau, com que és un partit d'extrema dreta i per què s'identifica VOX com un d'aquests? D'altra banda tractaré de definir el "vot de protesta", concepte que utilitzen diferents autors per explicar l'auge de l'extrema dreta.

Després d'analitzar i definir aquests conceptes, el treball intentarà fer una aproximació als termes de racionalitat i emocions. Aquests conceptes els podem trobar en diferents camps de coneixement, per exemple en els camps de la filosofia, psicologia i la mateixa sociologia, així que el treball pot presentar aproximacions teòriques sobre aquests camps, encara que s'intentarà portar al pla sociològic.

Per últim les conclusions tractaran de relacionar tots els conceptes exposats durant el treball i donar una resposta a la pregunta d'investigació.

4. VOX com a partit d'extrema dreta

La següent secció tractarà de analitzar el programa polític de VOX, juntament amb les seves declaracions i les seves accions, i veure com aquests punts poden influir en la decisió racional o no dels electors. En primer lloc, només entrar dins la pàgina web del programa electoral, ens donen un petit resum del que tractaren les 100 mesures que proposen realitzar un cop estiguin dins del sistema polític estatal. Aquest diu:

(VOX és la veu de l'Espanya Viva. Un moviment d'extrema necessitat que neix per posar a les institucions al servei dels espanyols, en contrast amb l'actual model que posa els espanyols al servei dels polítics. VOX és el partit del sentit comú, el que posa veu al que pensen milions d'espanyols a casa seva; l'únic que lluita contra la correcció política asfixiant. A VOX no els diem als espanyols com han de pensar, parlar o sentir, els diem als mitjans i als partits que deixin d'imposar les seves creences a la societat. El nostre projecte es resumeix en la defensa d'Espanya, de la família i de la vida; en reduir la mida de l'Estat, garantir la igualtat entre els espanyols i expulsar el Govern de la teva vida privada. Som l'Espanya que no necessita mirar enquestes ni llegir-se un diari per saber quin és el discurs de moda. El nostre discurs neix de les nostres conviccions, al 'marge de si aquestes són més o menys populars. En definitiva, VOX és el partit de l'Espanya viva, lliure i valent.)'¹

Primerament, per tal d'afirmar que VOX és un partit d'extrema dreta, intentaré fer una aproximació teòrica del que s'entén per partit d'extrema dreta, i es que segons Casals (2003), no és gens fàcil, ni ha un acord clar entre els investigadors de les ciències socials. L'any 1996 es va realitzar un estudi que va comptar amb més de 28 definicions de l'extrema dreta contemporània construïda sobre 58 característiques ideològiques

¹ Part extrema del programa electoral de VOX, cercada a <https://www.voxespana.es/espana/programa-electoral-vox>

diferents. Per obtenir una definició el més aproximada possible, primer és necessari definir els conceptes d'esquerra i dreta. En termes econòmics, podríem dir que els valors que s'aproximen més a l'esquerra són els valors que defensen un intervencionisme de l'Estat més pronunciat, mentre que el liberalisme econòmic i unes polítiques econòmiques regides pel mercat s'identifiquen més amb la dreta. Tot i que aquestes definicions ens permeten diferenciar cada concepte en termes econòmics, el terme social també té una gran importància, i és que els anàlisis entre diferents actituds com són les actituds més conservadores o bé, les més progressistes, ens aproximen als termes ideològics de cada concepte. José Luis Rodríguez Jiménez (2006) diu que si un partit desenvolupa una actitud antisistema i es relaciona en termes ideològics amb el pensament clàssic de l'extrema dreta (ultranacionalisme, antipluralisme, concepció autoritària de l'ordre social), però sense establir vincles directes amb el feixisme i sense fer una crítica directa a la democràcia com a sistema polític, quedaria adscrit a la tipologia de nous partits d'extrema dreta. El discurs de VOX i les seves propostes que l'articulen deixen clar que aquest partit inclou tots els components ideològics que caracteritzen un partit d'extrema dreta com són el nacionalisme pronunciat, una forta reacció al canvi cultural, l'autoritarisme i el nativisme (Anduiza, 2018).

Hi ha diversos estudis al voltant del vot per l'extrema dreta i la seva correlació amb diferents factors. Per exemple, es busca veure la correlació que existeix entre l'augment del nombre d'immigrants d'un territori i l'increment de partits de caire ultradretà que promou mesures restrictives cap els immigrants (Lubbers, Gijsberts & Scheppers, 2002). En el seu programa, VOX té una sèrie de mesures restrictives cap a la immigració, mostrant-se molt dur amb la immigració il·legal i també donant menys permissivitat als immigrants legals (14. *Deportació dels immigrants il·legals als seus països d'origen.* 15.

Deportació dels immigrants que estiguin de manera legal en territori espanyol però que hagin reincidit en la comissió de delictes lleus o hagin comès algun delictes greu.)

Tot i la notable proposta anti-immigració que ofereix VOX, l'element que podem observar més present en el seu discurs és el de la unitat nacional contra el cop d'estat a Catalunya (Anduiza, 2018). El primer punt que apareix dins del seu programa polític, de fet, es tracta sobre Espanya, la Unitat y la Sobirania, sent el primer d'aquests: *1. Suspensió de l'autonomia catalana fins a la derrota sense pal·liatius del colpisme i la depuració de responsabilitats civils i penals*. D'aquesta manera VOX planteja dissoldre l'Estat de les Autonomies i solucionar aquests problemes, a més que Espanya centralitzi el poder polític i es deixin de destinar recursos a cada autonomia.

Un altre element d'aquest partit és l'exaltació de tots els elements nacionals i les mencions a tornar a fer el territori important un altre cop, relacionant-lo amb el passat gloriós de la nació (Anduiza, 2018). De fet, a la portada del programa electoral del partit s'hi llegeix el lema de *HACER ESPAÑA GRANDE OTRA VEZ*. Segons un estudi de Cas Mudde (2014), podríem definir VOX com un partit nacionalista i conservador que tracta d'evitar el discurs racista. Aquests no recolzen el matrimoni homosexual i es mostren totalment en contra del moviment LGTBI. A més han manifestat el seu rebuig al moviment feminista i a l'avortament, temes recurrents dins del seu ideari. En comptes d'això, defensen que lleis com la llei de violència de gènere s'utilitza per criminalitzar els homes (Anduiza, 2018).

La idea del nativisme, és a dir, la idea de que els espanyols autòctons han de ser els primers beneficiats en tot tipus d'ajudes i bonificacions de l'estat per davant dels immigrants, és un altre element característic que defensa aquest partit, el '*primer els de casa*'. Estan totalment en contra de la immigració, especialment la islàmica, on han

sol·licitat el tancament preventiu d'algunes mesquites, com per exemple la mesquita de la M-30 de Madrid. El rebuig a la immigració islàmica es pot deure a les diferències culturals que es veuen com una amenaça a la pèrdua de la identitat nacional, i es que per VOX el xoc d'aquestes cultures pot representar la pèrdua de conceptes identitaris com la llengua, la cultura, les tradicions o fins i tot la raça (Rodríguez, 2006). Per aquest motiu trobem que VOX defensa recurrentment el tancament de fronteres.

En termes de política econòmica, trobem que VOX aposta per un liberalisme pronunciat. L'any 2019 van decidir agrupar-se amb ACRE, l'Aliança de Conservadors i Reformistes Europeus. Aquest organisme aposta per la llibertat total d'empresa, una regulació mínima de la competència, la reducció dels impostos i el comerç lliure. El que pretenen es reduir les competències del govern en matèria econòmica i consegüentment reduir l'Estat del Benestar. Tot i defensar aquesta llibertat econòmica, dins del seu discurs no se li dona tanta rellevància com altres temes.

L'última característica important que identifica a VOX és l'autoritarisme que reflecteix dins el seu discurs, i es que aquest està ple d'expressions bèl·liques i termes amb connotacions militars (Anduiza, 2018). Dins de tots aquests elements ideològics que comprèn VOX, podria existir una estratègia per captar nous votants a partir de retreure fets realitzats per altres partits que no han agradat a votants tradicionals. S'ha utilitzat el ressentiment i l'odi i alhora aquests asseguren que han sorgit per representar a tota aquesta població que està farta de la situació actual que no saben resoldre els partits tradicionals. Tot això es basa en el discurs de defensar Espanya (sobretot per la situació catalana), el control de les fronteres, el manteniment de les tradicions populars que la nova societat amenaça en erradicar (tauromàquia), protegir la vida i reduir impostos. La construcció d'enemics comuns i identificables ajuda a crear una identitat de partit on molta gent es sent atreta, especialment enemics com «els immigrants que ens venen a treure el treball

als espanyols» o «les feministes que venen a eliminar tots els drets dels homes i que estan en contra de la vida» (Anduiza, 2018). La criminalització i el posterior odi enfocat en diferents grups que no comparteixen els mateixos idearis podria ajudar en la formació i la recaptació de nous votants.

Una diferencia de VOX amb altres partits europeus d'extrema dreta és que en cap moment VOX ha intentat ser l'abanderat dels pobres o la classe mitjana empobrida, com sí que ha fet Marine Le Pen amb el Front Nacional a França, convertint-lo en un partit molt més favorable a les polítiques socials i a l'existència d'un estat fort (Castedo, 2019). Segons el politòleg Fernández Albertos (2018), VOX és una escissió a la dreta del Partit Popular, per tant, podríem dir que aquest partit s'entronca més amb la tradició autoritària espanyola que amb els partits d'extrema dreta europeus.

Dins el seu discurs encoratja la sobirania popular enfront de la que anomenen la elit corrupta (Anduiza, 2018), terme en la que es solen referir a les velles institucions espanyoles, partits, càrrecs, etc, que des del seu discurs han sigut els culpables de deixar Espanya en les condicions en les que es troba, tot i que de manera molt superficial. En aquest sentit, per Mudde (2007), existeixen altres formacions que també presenten algun tipus de ideologia nacionalista, tot i que no han de ser confoses amb la dreta radical populista, són les que consideren el nativisme el seu nucli ideològic central, com el cas de VOX. Aquest entén que l'autoritarisme i el populisme també formen part del nucli ideològic del partit, però per darrere del nativisme.

5. El vot de protesta com a vot racional

A Espanya trobem que en aquestes últimes eleccions hi ha hagut una forta desafecció política cap als partits tradicionals, sobretot al Partit Popular. La desafecció política i la desalineació popular que identifiquen Anduiza i Bosch (2004) com la pèrdua d'influència amb un partit, han estat la conseqüència per què un sector dels votants estiguin lliures de ser captats per partits com l'extrema dreta populista (Rydgren, 2005). Igualment de la pèrdua d'influència en els partits, els votants també poden perdre la identitat d'altres valors polítics com la ideologia d'esquerra-dreta. A aquest procés de llarg recorregut se li ha sumat una creixent desconfiança i criticisme d'una part de la població cap a les elits governants (Taguieff, 2007). La desalineació popular i la desafecció política, en conseqüència, creen un nombre major de possibles votants que han quedat lliures i un augment de la volatilitat electoral que pot afavorir la irrupció de noves formacions. D'aquesta manera es possibilita un major rèdit electoral dels discursos de protesta contra els partits tradicionals (Ignazi, 2003).

Actualment existeixen molts debats que tracten d'analitzar si realment els vots per l'extrema dreta poden ser considerats com a 'vots de protesta', i es que per molts autors el concepte de vot de protesta té poca claredat. Per alguns autors el vot de protesta és aquell vot que es produeix en moments específics, de crisi política, econòmica o social on la principal decisió de vot de l'electorat resideix en el descontentament amb el sistema (Van der Brug & Fennema, 2000). Aquest vot de protesta té un caràcter circumstancial i és en certa manera "fortuït", en el sentit que no intenta afavorir cap opció política sobre les altres sinó que pretén "castigar" a un determinat grup com per exemple, un partit o coalició, per la seva actuació, ja sigui al front del govern o a l'oposició (Abedi, 2004). Per exemple, Van Der Brug, Fennema & Tillie (2005) comparen aquesta suposada definició de vot de protesta amb les abstencions de vot en aquells països on el vot és obligatori. És

a dir, en aquest context el vot de protesta segurament tindrà més sentit. Aquests autors fiquen èmfasi en que aquesta definició que es recolza del vot per l'extrema dreta com a manifestació i descontentament amb altres partits és erroni, i es que no té sentit que el descontentament amb un partit de caire tradicional amb el qual no s'està d'acord esdevingui en un vot a un altre partit, en aquest cas de caire ultradretà. Els electors poden no estar d'acord amb les propostes d'un partit polític i coincidir amb les propostes d'un altre partit. Aquests últims estan donant conseqüentment el seu vot als partits d'extrema dreta, que en una primera instància es podria considerar o no, un acte de protesta cap els partits tradicionals majoritaris, i en segona instància estarien legitimant aquests partits ultra. Per tant, els partits ultra tenen la capacitat de captar votants a partir del descontentament i la decepció que provoquen els partits polítics tradicionals, és a dir, els partits que representen el *establishment*² (Abedi, 2004), on aquests partits d'extrema dreta es beneficien del "vot de protesta", esperant que els partits tradicionals majoritaris recuperin la seva influència.

Per concloure aquest apartat, podem dir que el vot és una elecció, que s'origina d'una decisió subjectiva i de la pròpia cognició de cada individu, a part que en aquest punt crec que es pot dir que en la decisió de vot influeixen aspectes de càlcul de cost-benefici racional i també emocionals. Els individus que voten intenten votar congruentment, i es que consideren el seu vot útil, per tant, si la opció tradicional no els convenç, tractaran de buscar, si més no, una alternativa que els proporcionï tants avantatges possibles. És a dir, els individus que es mostren descontents amb determinades opcions polítiques a les que sempre havien votat, no necessitaran votar al nou partit d'extrema dreta per mostrar el seu descontentament, sinó que votaran la segona millor opció del panorama polític.

² El periodista britànic Henry Fairlie (1955) va definir el *establishment* com tota la matriu de relacions oficials i socials dins de la qual s'exerceix el poder.

D'aquesta manera, votant la segona millor opció, els individus perdran menys avantatges i també realitzaran l'acte de protesta, és a dir, restaran suport electoral al partit vell i majoritari. D'altra banda si l'individu considera que el descontentament és generalitzat i que els altres individus també protestaran d'igual forma, l'acció col·lectiva produirà un efecte pervers en la mesura que el resultat no només no serà l'òptim sinó que serà totalment l'oposat (Boudon, 1977).

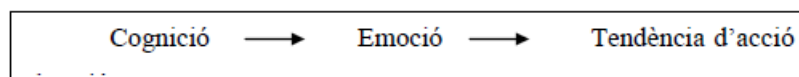
Així doncs, poden existir altres motivacions alhora de votar que no es centrin solament en les motivacions de caràcter racional i que influeixin en la decisió de l'individu. Precisament durant molt de temps aquest element ha estat un dels arguments més sòlids en la tesi del vot de protesta (Van der Brug & Fennema, 2000). L'individu manifesta el seu descontentament, és a dir, una emoció, a través del vot, una decisió (Larralde, 2009). El problema en aquest cas és que si es considera a l'acte de votar una acció racional, entra en contradicció amb una manifestació emocional, i es que les emocions són una gran font de conducta irracional o no racional (Elster, 1997), de manera que s'obviaria l'anàlisi cost-benefici propi de l'acció racional i es regiria per impulsos. Podem concloure, doncs, que és possible que el vot es realitzi a partir d'algun impuls emocional, tot i que no podríem observar en quina mesura, ni determinar quin percentatge posseeix la decisió de vot d'alguna emoció, sense comptar que existeixen infinitat d'emocions i que cada individu les sent diferent.

6. L'impacte de les emocions en el vot

Per entendre l'èxit dels discursos dels partits d'ultradreta com el de VOX, hem d'observar el que intenta comunicar el seu discurs, un discurs que poques vegades tracta de proposar plans d'acció o noves propostes polítiques, i que es dedica a transmetre valors i emocions. VOX ha aconseguit despertar emocions al seu electorat a partir del ressorgiment d'antics valors que actualment s'estan qüestionant, valors que els partits tradicionals actuals han perdut o han enterrat. El que pretén el discurs ultra, i en aquest cas el de VOX, és arribar als seus votants a partir de la transmissió d'uns sentiments, uns sentiments que mobilitzen a la població com per exemple l'odi cap al diferent o la por cap al que no coneixem (Delle, 2019). Per tant aquests partits utilitzen en gran mesura les emocions, que finalment acaben condicionant la tendència d'acció dels electors. Aquest fet descol·loca als partits tradicionals, que no es poden explicar com partits com VOX, aparentment sense contingut polític dins del seu discurs quotidià, puguin mobilitzar tants electors, i es que pels partits tradicionals, tant d'esquerra com de dreta, la raó és el principal motiu per captar electors, el principal suport de recolzament electoral. Es suposa que el vot és quelcom raonat que un individu ha realitzat a través del seu criteri. Feldman Barret (2017) afirma que la gran part de les vegades, les nostres motivacions no es sustenten en cap principi i no estan reflexionades, és a dir, possiblement no ens adonem que les tenim. Els nostres cervells creen les emocions que són les principals fonts de motivació a l'hora de votar (Barret, 2017). A continuació proposo un gràfic sobre el model de conducta basada en el concepte d'emoció de Jon Elster per explicar com es podria construir el vot dels electors que decideixen votar a partits ultradretans, en aquest cas VOX.

Primer de tot, com ja s'ha dit en el treball, un individu té desitjos, creences i oportunitats (Elster, 2010). Per exemple, un subjecte **A** desitja no estar en la situació precària laboral en la que es troba (desig), i es troba que dins del seu país els únics que poden solucionar la seva situació són els partits polítics (oportunitats). L'individu sap (creença) que un partit que es dediqui a flexibilitzar el mercat de treball probablement no el benefici. Per tant l'individu decideix votar un partit que el protegeixi envers el mercat de treball (acció). Aquesta seria l'acció raonada de qualsevol elector en termes de teoria d'elecció racional, i es que veiem una congruència entre desitjos, creences i accions.

Model de conducta basada en l'emoció

Font: Elster (2009b: 54)

Referent al gràfic anterior, trobem que entre la cognició i la tendència d'acció hi ha les emocions, que finalment són les encarregades de modular l'acció. Per tal de que es doni la cognició, hi ha d'haver una percepció prèvia (Elster, 2010), en el cas que ens pertoca, la percepció podria ser el propi reconeixement de l'estat econòmic. En segon lloc, la cognició establiria que la condició econòmica podria ser conseqüència d'un seguit de successos, com per exemple la crisi econòmica, la formació, la gestió política, etc. A partir d'aquesta cognició, es podria observar com es generen diferents emocions, que implicaran diferents tendències d'acció. En aquest cas i per posar un exemple, l'anterior cognició que defineix les condicions econòmiques d'un individu podria esdevenir en emocions com la ira, la indignació i l'odi, principals emocions que utilitzen els partits d'ultradretes per captar votants.

Elster ens explica com funciona aquest model sobre les emocions. Tampoc no defensa la ferma teoria de l'elecció racional que van articular els economicistes, sinó que és més flexible en aquest sentit. Encara que aquest autor sigui més flexible, estableix una clara dicotomia entre racionalitat i irracionalitat. Fins ara només ens hem centrat en la dicotomia raó i emoció, perspectiva que probablement ens hagi ocultat una sèrie d'explicacions que podrien argumentar millor com les emocions impacten d'una manera més directe en la decisió de vot. Per exemple, el politòleg Ted Brader, a la '*Teoria de la intel·ligència afectiva*' afirma que dins el raonament de les persones, les emocions col·laboren en la relació que aquestes estableixen amb el context. En aquest mateix sentit Antonio Damasio (2018) apunta que quan realitzem una elecció, es produeix una negociació entre la raó i les emocions. Referent al tema que ens pertoca, l'autor diu:

“En l'elecció d'un candidat polític les emocions ens poden ajudar o donar pistes per completar la informació que podem recollir amb el nostre raonament sobre aspectes com la base ideològica o el programa polític del candidat” (Damasio, A. 2010).

És possible, doncs, que l'èmfasi emotiu que fica VOX en els seus discursos pretengui captar individus que no senten cap tipus d'emoció pels vells partits, individus amb un raonament dèbil que els hi falta una petita empenta per donar el seu vot a l'extrema dreta.

Des de una vessant més psicològica, Drew Westen afirma que:

“El cervell polític és un cervell emocional, no és una màquina desapassionada buscant els fets, xifres i polítiques per a realitzar una decisió raonada.” (Westen, 2008)

Les emocions, doncs, fan la funció d'ajuda i motivació a l'hora de realitzar una decisió, és a dir, ens acaben de donar l'empenta necessària (Westen, 2008). Per exemple, si ho enfoquem en la decisió de votar a determinats partits polítics, ens sorgiran tot tipus de emocions que poden servir de combustible per acabar de determinar la nostra decisió. Dit

d'un altre manera, si el que està en perill és el nostre sistema de valors, sentirem una angoixa (emoció) que ens portarà a actuar d'alguna manera per defensar-lo. Per tant, sense les emocions seríem incapaços de prendre decisions o, si més no, ens prendria massa temps i energia (Damasio, 2018).

Atenent al nostre treball, el que ens hem de preguntar és quines són les situacions o les instàncies a l'hora de votar a VOX que ens generen sentiments com l'odi o la por, i on aquestes són els detonants que ens fan decantar pel seu vot.

7. El vot a VOX

Aquests últims anys VOX ha demostrat saber pronunciar discursos carregats d'emocions i utilitzar els recursos narratius adequats per emfatitzar les seves paraules. Aquest treball el que intenta descobrir és quins factors s'impliquen en la decisió de vot per l'extrema dreta, i si més no, el que he anat analitzant ben bé es podria extrapolar a altres partits polítics amb altres ideologies totalment diferents. Per tant, com podríem justificar que el vot a VOX és més emocional que el de qualsevol altre partit? En primer lloc m'agradaria desenvolupar dos conceptes que considero claus per respondre la pregunta anterior. D'una banda considero que els actuals partits d'extrema dreta, i en aquest cas VOX, són especialistes en dominar els marcs mentals o cognitius. En aquest sentit els marcs mentals o cognitius són aquelles representacions mentals que es fa un individu i que ajuda a estructurar la informació que percebem constantment (Lakoff, 2014).

L'altre concepte que considero clau és la importància dels recursos narratius dins del discurs, és a dir, saber com transmetre el missatge. George Lakoff (2007) diu que els individus pensen mitjançant marcs mentals que són guardats en la memòria de llarg termini, i que aquests són activats pels individus de manera inconscient. Segons el mateix, aquests marcs mentals configuren la visió dels individus, la forma de veure el món,

d'acord les costums i valors d'aquests. Si tenim en compte les definicions anteriors podem deduir que una determinada presentació de la informació pot configurar els marcs mentals i per tant condicionar l'actitud d'un agent. Per tant, acceptar un marc mental significa acceptar una sèrie de condicions i premisses sobre alguna opinió determinada. Com he dit anteriorment, considero que VOX és un especialista alhora de jugar amb aquests marcs mentals. El recurs narratiu és l'encarregat d'activar els marcs mentals (Lakoff, 2007). VOX domina els recursos narratius, per exemple, no és el mateix parlar de "dret a decidir", que per exemple referir-se a la mateixa realitat com "desafiament separatista", o referir-se a les "reformes estructurals" com a "retallada de drets". Aquests recursos impliquen una valoració negativa que genera diferents efectes en cada individu, ja sigui de forma conscient o inconscient. Partint d'aquest concepte, Lakoff assegura que en molts casos els individus prenen decisions que aparentment estan en contra de la seva configuració personal.

Com he dit anteriorment, sense les emocions ens costaria massa esforç prendre una decisió (Damasio, 2006). S'exerceix un gran esforç a l'hora de guardar, retindre i utilitzar informació. Actualment ens trobem en una societat en la qual tot ha estat simplificat per què el nostre cervell tingui la menor exigència possible. Sense anar més lluny, tenim els *smartphones*, que ens estalvien molta càrrega en els processos cognitius i socials. Amb aquest exemple el que vull dir és que VOX hauria utilitzat una estratègia similar, és a dir, quasi bé tothom porta un *smartphone*, és possible, doncs, fer una política la qual et doni tots els instruments per estalviar-te aquests processos informatius tan feixucs? La resposta la trobem en els diferents partits d'extrema dreta europeus i també en VOX. Com s'ha dit abans, una de les grans virtuts d'aquest partit és la capacitat d'utilitzar recursos narratius per explicar històries que configurin marcs mentals. Aquestes històries, segons el filòsof i matemàtic Taleb (2010), són l'instrument perfecte, i es que permeten que el cervell

guardi recursos sense fer esforç. En aquestes històries la informació apareix ordenada, és a dir, permet establir causalitats entre fets i posseeix coherència (Taleb, 2010). El perill, però, el trobem en aquestes històries on es genera, segons l'autor, la fal·làcia narrativa, on aquestes simplifiquen tant la informació que moltes vegades incorren a donar conclusions falses o infundades.

Sobre VOX no seria la primera vegada que ha estat denunciada per difondre fal·làcies. Per exemple, en l'actualitat trobem que per tal d'emfatitzar els marcs mentals relacionats amb '*la ineptitud del govern progre*' davant la pandèmia del COVID19, s'han utilitzat rumors falsos com que el govern oculta taüts per que la població no s'escandalitzi.

Des d'aquest punt de vista, es fa difícil pensar en que un agent selecciona la millor opció en termes de cost-benefici, quan primerament els processos cognitius que exerceix fan drecera i no utilitzen tota la informació disponible. D'igual manera, un individu que cau en una fal·làcia i per tant la seva informació no és fiable, costaria molt afirmar que ha estat racional en la definició estricta del terme.

8. Conclusions

Existeix la concepció de que les emocions i racionalitat són dos termes clarament diferents i fins i tot oposats, de fet, per a Elster, les emocions són una font de motivació de la conducta humana irracional. Per Drew Westen les decisions polítiques es prenen mitjançant la complementació de les dues concepcions, és a dir, una integració entre emoció i raó. En un estudi que realitza aquest autor fa un anàlisi sobre la evolució de les campanyes polítiques nord-americanes dels últims 50 anys on diu que *“la experiència demostra que les eleccions es juguen en el mercat de les emocions i no en el mercat de les raons”* (Westen, 2008:52). El mateix emfatitza en que la importància no rau en quines de les dues concepcions té més força alhora d'explicar la decisió, sinó en la manera com es processa la informació.

Tot i que aquesta teoria ens permet endinsar-nos en la observació de presa de decisions que complementen l'emoció i la raó, encara se'm fa complicat entendre com aparentment hi ha eleccions que ens semblen del tot irracionals, encara sabent que els individus poden prestar-se a actuar amb un percentatge racional. En aquest sentit, la teoria del vot de protesta s'ensorra completament, és a dir, no té sentit que un individu voti a un partit o un altre per protestar o per mostrar rebuig, sinó que simplement voten per l'extrema dreta per què segons la seva pròpia informació creuen que és la millor opció. També penso que aquesta informació pot estar distorsionada de la realitat i que per tant és dubtós afirmar que un individu està actuant per maximitzar el seu benefici.

La congruència que afirma Elster que han de posseir els desitjos i creences per què una decisió sigui racional és indubtable, però la pròpia definició se'm torna arcaica i en el sentit que l'autor li dona al terme poc es podria fer per afirmar que el vot pot ser quelcom sense base racional. Per tant, el vot a VOX no es pot explicar a partir de la teoria d'elecció racional, des del meu punt de vista seria inviable poder justificar-lo d'aquesta manera. La

liberalització econòmica que proposen no beneficia la classe treballadora, per exemple, la baixada dels costos d'indemnització fins deixar-los en 20 dies per any va en contra dels interessos de la classe treballadora, igualment que la privatització d'elements públics com la sanitat o l'educació.

És a dir, el que vull transmetre és que sabent que la racionalitat no implica la veritat de les creences de l'agent (Elster, 2010), no puc concebre que un individu amb creences equivocades pensi de manera racional. Creences que moltes vegades s'han creat per la interpretació de la informació en que s'han ajustat a estructures preconcebudes (Lakoff, 2014) i on aquestes es presenten tant reduïdes que moltes vegades cauen en fal·làcies (Taleb, 2010). Des del meu punt de vista, el recolzament electoral que té VOX no es deu a una base de decisions racionals del seu electorat, entenent racionals en el sentit clàssic del terme³.

Les emocions juguen un paper clau alhora de decidir el vot. Considero que VOX ha plantejat un discurs on ha utilitzat totes les seves cartes per fer-lo atractiu. Des de la meua perspectiva el que han fet és agafar una sèrie d'idees racionals polítiques, establertes dins del seu marc ideològic, i les han plasmat al pla emocional. Per tant, la decisió de votar a la ultradreta per part de la classe treballadora té un factor racional o emocional? Té un factor més emocional que racional, encara que engloba els dos termes. Aquestes dues concepcions es complementen i per alguns individus la decisió posseirà més caràcter emocional o menys, tot i que l'impuls de la decisió de vot sempre serà emocional. En les investigacions de les ciències socials el racionalisme continua predominant i, encara que l'objecte d'estudi de les emocions tingui poca rellevància en aquest camp, penso que en

³ Entenc per sentit clàssic aquella definició de racionalitat que atorguen els grecs clàssics on afirmen que el principi de racionalitat es regeix per l'elecció en la que un actor considera tant els objectius com les restriccions.

futurs estudis el terme d'emoció en les teories d'acció serà determinant per analitzar les conductes dels individus.

9. Referències bibliogràfiques

- **Abedi, A. (2004).** *Anti-political establishment parties: A comparative analysis*. Routledge.
- **Anduiza, Eva. (2018).** «El discurso de VOX». *Agenda Pública*, 6-12-2018. Disponible a: <http://bit.ly/364YOm6>.
- **Barrett, L. F., Mesquita, B., Ochsner, K. N., & Gross, J. J. (2007).** The experience of emotion. *Annu. Rev. Psychol.*, 58, 373-403.
- **Boudon, R. (1977).** *Effets pervers et ordre social* (Vol. 1). Presses universitaires de France.
- **Brader, T. (2006).** *Campaigning for hearts and minds: How emotional appeals in political ads work*. University of Chicago Press.
- **Casals, Xavier (2003).** *Ultrapatriotas. Extrema derecha y nacionalismo de la guerra fría ala era de la globalización*, Barcelona, Crítica
- **Castedo, Antía. (2019).** Elecciones en España: Vox, en qué se parece el partido de extrema derecha de España a los fenómenos de Trump y Bolsonaro. *BBC News Mundo*, 8.
- **Damasio, A. (2018).** *El error de Descartes: la emoción, la razón y el cerebro humano*. Ediciones Destino.
- **Delle, F. (2019).** ¿Por que votamos a la ultraderecha?. a *Epidemia Ultra, La ola reaccionaria que contagia a Europa* (1.ª ed., pp. 235–250). Berlín: Franco Delle, Andreu Jerez.
- **Elster, J. (1979).** *Ulises y las sirenas: estudios sobre racionalidad e irracionalidad*. México, D.F.: Fondo de Cultura Económica, 1983.

- **Elster, J. (1997).** *Economics: Análisis de la interacción entre racionalidad, emoción, preferencias y normas sociales en la economía de la acción individual y sus desviaciones; y el relato autobiográfico "Going to Chicago..."*. Gedisa.
- **Elster, J. (1998).** "Emotions and Economic Theory", *Journal of Economic Literature*, 36: 47-74.
- **Elster, J. (2009b).** "Emotions", a P. Hedström i P. Bearman (eds.), *The Oxford Handbook of Analytical Sociology*. New York: Oxford University Press.
- **Elster, J. (2009a).** "Social Norms and the Explanation of Behavior", a P. Hedström i P. Bearman (eds.), *The Oxford Handbook of Analytical Sociology*. New York: Oxford University Press.
- **Elster, J. (2010).** *La explicación del comportamiento social: más tuercas y tornillos para las ciencias sociales*. Editorial Gedisa.
- **Fernández-Albertos, J. (2018).** *Antisistema: Desigualdad económica y precariado político*. Los libros de la catarata.
- **Ignazi, P. (2003).** *Extreme right parties in Western Europe*. Oxford University Press on Demand.
- **Lakoff, G. (2007).** *No pienses en un elefante. Lenguaje y debate político*. Editorial complutense.
- **Lakoff, G. (2014).** *The all new don't think of an elephant!: Know your values and frame the debate*. Chelsea Green Publishing.
- **Larralde Velten, B. (2009).** *La extrema derecha como fenómeno transnacional: la elección racional y las necesidades insatisfechas*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

- **Lubbers, M., Gijsberts, M., & Scheepers, P. (2002).** Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 41(3), 345-378.
- **Manzo, Gianluca (2010).** “*Analytical Sociology and Its Critics*”, *European Journal of Sociology*, 51(1): 129-170
- **Mudde, C. (2007).** *Populist radical right parties in Europe*, Cambridge, Cambridge University Press
- **Mudde, C. (2014).** «The far right in the 2014 European elections: Of earthquakes, cartels and designer fascist». *The Washington Post*, 30-05-2014. Disponible a <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/05/30/the-far-right-in-the-2014-european-elections-of-earthquakes-cartels-and-designer-fascists/?arc404=true>
- **Noguera, J. A. (Ed.). (2010).** *Teoría sociológica analítica* (Vol. 31). CIS.
- **Rodríguez, J.L. (2006).** “De la vieja a la nueva extrema derecha (pasando por la fascinación por el fascismo)”, *Historia Actual Online*, 9. Disponible a: <http://www.historia-actual.com/hao/pbhaoabs>.
- **Rydgren, Jens. (2005)** “*Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family*”. *European Journal of Political Research*, 44: 413-437.
- **Perea, E. A., & Bosch, A. (2004).** *Comportamiento político y electoral*. Grupo Planeta (GBS).
- **Taguieff, Pierre-André (2007).** «Interpretar la ola populista en la Europa contemporánea: entre resurgencia y emergencia», a Miguel Ángel Simón, *La extrema derecha en Europa desde 1945 a nuestros días*, Madrid: Tecnos
- **Taleb, N. N. (2010).** *The black swan. The impact of the highly improbable*. (2. Edition). New York. Random House.

- **Tena-Sánchez, J. (2009).** “Jon Elster. Explaining Social Behavior. More nuts and bolts for the social sciences”, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 126: 169-181.

- **Van der Brug, W., Fennema, M., & Tillie, J. (2000).** Anti-immigrant parties in Europe: Ideological or protest vote?. *European Journal of Political Research*, 37(1), 77-102.

- **Van der Brug, W., Fennema, M., & Tillie, J. (2005).** Why some anti-immigrant parties fail and others succeed: A two-step model of aggregate electoral support. *Comparative Political Studies*, 38(5), 537-573.

- **Westen, D. (2008).** *The political brain: The role of emotion in deciding the fate of the nation*. PublicAffairs.